

**Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра політичних інститутів та процесів**

ДИПЛОМНАРОБОТА
на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
**на тему «М'яка сила в теорії та практиці міжнародних відносин:
досвід для України»**

Виконала:

студентка 4 курсу, групи Пнб-42,
спеціальності 052 Політологія,
Освітньої програми «Політологія.
Національна безпека»

Ластовецька Нікола

Керівник: Кобець Юлія Василівна
кандидатка політичних наук

Рецензент:

Івано-Франківськ
2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ М'ЯКОЇ СИЛИ.....	5
1.1. Визначення та концепції.....	5
1.2. Історія та розвиток.....	10
РОЗДІЛ 2. ЗАСТОСУВАННЯ М'ЯКОЇ СИЛИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН.....	16
2.1 Культурна дипломатія.....	16
2.2 Вплив політики м'якої сили на імідж держави.....	22
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ М'ЯКОЇ СИЛИ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ.....	28
3.1 М'яка сила України в умовах російської агресії: зміни у сприйнятті України за кордоном.....	28
3.2 Приклади використання м'якої сила провідними країнами.....	32
ВИСНОВОК.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	45

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних міжнародних умовах значення інформаційного фактору суттєво зростає, оскільки світ швидко змінюється під впливом розвитку інформаційних технологій, що спричиняє глобальну конкуренцію за економічне та політичне лідерство. Зміни, які сталися наприкінці XX - початку XXI століття, стимулювали пошук нових теорій для пояснення реальності, переосмислення поняття влади та владних ресурсів, а також розробку сучасних технологій, що дозволяють успішно брати участь у геополітичній конкуренції. Ці зміни призвели до появи концепції «м'якої сили», що виникла у 1990 році в США в рамках неоліберальної теорії міжнародних відносин і з часом стала важливою частиною дипломатичного та політологічного дискурсу. Нині концепція м'якої сили є досить популярною в наукових колах різних країн, і триває активна робота над її теоретичною та практичною адаптацією.

Концепція м'якої сили та її впровадження в країнах ЄС та США вже досить ґрунтовно досліджені багатьма авторами. Проте в країнах Східної Азії ця тема ще не була достатньо вивчена. Цікаво дізнатися, як держави Східноазійського регіону інтерпретують концепцію «м'якої сили», що має американське походження. Весь світ уважно стежить за основними гравцями Сходу та їхніми діями на міжнародній арені. Їхня зростаюча роль у світовій політиці викликає підвищену увагу до того, які інформаційно-комунікаційні технології, пов'язані зі сферою м'якої сили, застосовують ці країни.

Об'єктом дослідження є м'яка сила країн як інструмент зовнішньої політики та міжнародних відносин.

Предметом дослідження є стратегія м'якої сили в теорії та практиці міжнародних відносин.

Метою дослідження є виявлення способів та особливостей використання інформаційного чинника стратегії м'якої сили в зовнішній політиці країн, зокрема України.

Для досягнення мети були поставлені наступні **завдання**:

- Охарактеризувати визначення та концепції, дослідити історію та розвиток.
- Охарактеризувати становлення м'якої сили як елементу зовнішньої політики.
- Дослідити культурну дипломатію, проаналізувати вплив політики м'якої сили на імідж держави.
- Прослідкувати використання м'якої сили Україною в умовах російської агресії та порівняти з прикладами використання м'якої сили провідними країнами.

Стан наукової розробки теми. Значну частину досліджень у цьому напрямі проводять у країнах-лідерах (США, Китай), які формують геополітичну картину світу та є головними акторами на ній. Категорію м'яка сила вивчали такі дослідники, як Дж. Акшай, Р. Армітідж, Зб. Бжезінський, Р. Кейган, Р. Кеохейн, Г. Кіссінджер, А. Коен, М. Кокс, М. Лібіцкі, С. Люкс, Дж. Меттерн, Дж. Най, У. Оуенс, І. Пармар, М. Рубін, Н. Сноу, С. Уолт, М. Фрейзер, Ф. Фукуяма, П. ван Хем, К. Хілл та інші. Українські розробки з окремих питань «м'якої сили» як складової частини зовнішньополітичних та безпекових стратегій представлені праці О. Бахтіярової, О. Зернецької, О. Литвиненко, А. Луценко, Ю. Константинова, Н. Нікулішіної, Є. Макаренка, М. Ожевана, І. Піскорської, О. Потехіна, Г. Почепцова, Ю. Константинова, П. Гай-Нижника, Л. Чупрій, О. Семченко, Н. Белоусової, І. Слісаренка, С. Гуцала, О. Тищенко-Тишковець, В. Коломійця.

Методи дослідження. Для досягнення мети і завдань дослідження було використано комплекс методів, зокрема: теоретичний аналіз літературних джерел з теми дослідження, аналіз нормативних документів, структурно-функціональний метод, який розкриває систему основних методів, інституцій та напрямків впровадження м'якої сили як інструменту зовнішньої політики держави; порівняльний метод, який застосовувався для зіставлення двох і більше об'єктів (держав, інституцій, структур тощо), виділення спільних і відмінних рис з метою класифікації та типології.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ "М'ЯКОЇ СИЛИ"

1.1. Визначення та концепції

Поняття м'яка сила ввів у науковий обіг Джозеф Най із Гарвардського університету (США), який у першій половині 1990-х років опублікував серію праць на цю тему і з тих пір термін м'яка сила став фундаментальною частиною досліджень в галузі міжнародних відносин. Концепція м'якої сили запропонована професором, пояснює, як держави можуть досягати своїх цілей і впливати на поведінку інших акторів не за допомогою військової сили або економічного примусу, а через привабливість своїх цінностей, культури та політики. Варто зазначити, що, окрім проведення суто наукової роботи, професор Най здобув значний досвід на державних посадах. Най стверджував, що надто довго практики віддавали перевагу концепції «політичного реалізму», покладаючись на жорстку силу з її військовими та фінансово-економічними чинниками. «Силою є здатність впливати на інших для досягнення бажаних результатів. Якщо ви досягаєте цього примусом або за плату, я називаю це "жорсткою силою". Якщо ви досягаєте цього привабливістю, я називаю це "м'якою силою"», – пояснював Най. [2, с. 76].

Коли Най формулював цю гіпотезу, він був переконаний, що США мають незаперечну перевагу в м'якій силі. Він вважав, що імідж США у світі як найдемократичнішої і найзаможнішої держави, «країни вільних можливостей», разом із продукцією Голлівуду та молодіжною культурою з її рупором — телеканалом MTV - користуються значно більшою популярністю, ніж усе, що міг запропонувати СРСР в ідеологічному протистоянні. Най стверджував, що одразу після Другої світової війни Радянський Союз мав великий запас «м'якої сили», тобто привабливості, але ця привабливість зникла після радянських інтервенцій до Угорщини в 1956 році, а особливо після вторгнення до Чехословаччини в 1968 році. Також до формування позитивного іміджу США в

світі можна віднести програми обміну студентами, політичні ідеали демократії та свободи.

«Привабливий спосіб життя та культура, здатність діяти в унісон зі світовою громадською думкою (і навіть очолювати її), а не йти їй наперекір, є не менш важливими елементами політичного арсеналу держави, ніж ефективна дипломатія, фінансова потужність і навіть потужні авіаносці», - стверджує інший теоретик «м'якої сили», професор Єльського університету Пол Кеннеді. Ще відносно недавно, зазначає він, «багато країн рухалися в напрямку, визначеному американськими «батьками-засновниками», до демократії, верховенства права, економічної свободи тощо. Все це зміцнювало особливий статус Америки у світі та наочно спростовувало тези тих учених, які говорили про занепад США. Здавалося, що три стовпи - військова потужність, економічний потенціал і м'який вплив» - ще довго утримуватимуть країну на найвищій сходинці п'єдесталу». [3, с. 54].

М'яка сила як концепція розвивалася у відповідь на обмеження традиційних підходів до розуміння сили в міжнародних відносинах. Таких як реалістичний підхід, що наголошує на військовій та економічній силі, ліберальний, що підкреслює важливість міжнародних інститутів, норм та взаємодій для забезпечення миру та співпраці, в цьому контексті м'яка сила»відіграє важливу роль, оскільки спільні цінності та норми можуть сприяти взаємній довірі та взаємодії між державами, конструктивістський підхід, що зосереджується на значенні ідей, ідентичностей та культури і міжнародних відносинах. З цього погляду, м'яка сила формується через соціальні взаємодії та структури, які створюють і підтримують певні норми та цінності на міжнародному рівні. Країни, які здатні сформувати привабливий культурний та ідеологічний образ, можуть використовувати м'яку силу для впливу на інших. В контексті глобалізації та зростання взаємозалежності між державами, м'яка сила стала важливим інструментом для досягнення національних інтересів.

Сьогодні практично всі аналітики категорично стверджують, що зовнішня політика президента Дж. Буша-молодшого не лише відмовилась від розумного використання м'якої сили, а й знищила її запас. За різними світовими

рейтингами громадської думки, наприклад, за даними глобальних опитувань Фонду П'ю, Буш і його команда стали найнепопулярнішою за кордоном американською адміністрацією за багато десятиліть. Білий дім втратив здатність переконувати інші країни робити те, що він вважає правильним; співчуття до США, що виникло після терактів 11 вересня, неухильно послаблювалося навіть у країнах, які традиційно ставилися до Америки найбільш доброзичливо або більше за інших від неї залежали. Імідж США найбільше постраждав саме в арабському світі.

У той же час, засвідчують у своїх публікаціях і виступах Д. Най, П. Кеннеді, Р. Ермітейдж та інші, що Китайська Народна Республіка значно посилила свою «м'яку силу», як це виявилось у вдалому проведенні Олімпійських ігор 2008 року, незважаючи на значний зовнішній політичний тиск, включаючи шантаж і погрози (переважно через так зване «питання Тибету»), використання економічного впливу через проекти, як-от ініціатива «Один пояс, один шлях», а також просування китайської культури через інститут Конфуція.

Навіть за величезних матеріальних витрат та інтелектуальних зусиль, США не вдається відновити свою м'яку силу, тобто привабливість ідей з позначкою "зроблено у США". Певний оптимізм, однак, надало обрання новим президентом Барака Обами, що було зустрінuto у світі з величезним ентузіазмом. Однак, застерігають аналітики, райдужні очікування від нового президента можуть не збутися, оскільки йому доведеться продовжувати через багато факторів непопулярну політику Америки на Близькому Сході, зокрема окупацію Іраку, підтримку Ізраїлю, конфронтацію з Іраном і, нарешті, війну в Афганістані.

З урахуванням цих факторів, той же професор Най пропонує нову концепцію розумної сили, що фактично означає поєднання жорсткої і м'якої сил. На слуханнях у Конгресі Най визначив цю концепцію образно так: "Здатність комбінувати жорстку і м'яку сили - батіг і морквину, а також привабливість - ось що я називаю розумною силою"[14, с. 87].

Згідно з основоположником концепції м'якої сили Джозефом Наєм, ефективність м'якої сили держави ґрунтується на трьох основних джерелах: культурі, що містить аспекти привабливі для інших, політичних цінностях, які не лише просуваються державою на міжнародній арені, а й сама держава живе, керуючись цими принципами, а також на зовнішній політиці, яка визнається законною та має моральне право [10, с. 65]. Від того, наскільки ефективно відповідатимуть ці джерела вищезазначеним умовам, буде залежати можливість отримання сприятливих результатів концепції м'якої сили. Існують декілька підходів до феномену м'якої сили, які відрізняються залежно від розуміння сутності цієї концепції та конкретних практичних механізмів впливу цього виду сили. Реалістичний підхід, наприклад, розглядає ресурс м'якої сили держави через призму реалістичних принципів, основними з яких є фокус на державах, їх стратегічних інтересах і раціональності. Автор, який вніс значний внесок у розуміння реалістичних підходів до м'якої сили, - Джон Міршаймер, визнає важливість цього концепту та підкреслює, що м'яка сила повинна використовуватися для підтримки стратегій жорсткої сили для забезпечення державної безпеки та впливу.

Це розуміння не враховує основну особливість концепції Джозефа Ная - обов'язкову присутність привабливості у засобах та механізмах м'якої сили. З цієї ознаки випливає ще один впливовий підхід, де суб'єкт стає володарем "м'якої сили", оскільки він має цю здатність. Проте, слабкою стороною цього підходу у теорії міжнародних відносин вважається певна розпливчастість, оскільки він не надає чіткого пояснення того, як саме діє механізм впливу одного суб'єкта на інший.

Технологічний підхід до м'якої сили широко поширений, де вона розглядається як сукупність практик і технологій впливу суб'єктів на об'єкт. Проте ця позиція не враховує необхідності наявності привабливої суті у таких технологіях і практиках, що суперечить класичному підходу Джозефа Ная. У комунікативному підході м'яка сила розглядається як сукупність комунікативних технологій та каналів [25]. Механізм впливу м'якої сили пояснюється як застосування технологій створення унікальної та привабливої "обгортки" для

інформаційного повідомлення, що дозволяє доставити меседж цього повідомлення цільовій аудиторії. Доставка меседжу - це головна мета комунікації у рамках м'якої сили. До м'якої сили також відносяться інтелектуальні патерни, привабливі ідеї та символи, спокусливі візуальні та аудіальні образи, а також когнітивні спокуси та дискурс [25, с. 65].

Класична концепція Джозефа Ная визначає м'яку силу держави як наявність об'єктивної привабливості, і дискурсивний підхід вважає, що ця привабливість формується у дискурсі за допомогою привабливих образів і додаткових сенсів. За конструктивістським підходом, м'яка сила конструюється через створення сенсів, цінностей, ідей, а також формування сприйняття та ставлення аудиторії до суб'єктів та об'єктів м'якої сили [5, с. 87]. Таким чином, в сучасних умовах м'яка сила реалізується через конкуренцію інтерпретацій подій світової політики, при цьому дія в рамках м'якої сили має привабливість, що відповідає ключовій ознаці та обов'язковій вимозі концепції Джозефа Ная.

Усі вищезгадані підходи до м'якої сили дійсно мають свої обмеження, оскільки вони частково розглядають лише окремі аспекти цього складного явища. Вони не забезпечують повного розуміння м'якої сили, яка є багатогранною та об'ємною концепцією. У цьому контексті вони відстають від класичного підходу, який був запропонований Джозефом Найемом. Класичний підхід вважається логічним продовженням концепції Ная, оскільки він визнає обов'язкову присутність привабливості як необхідної та об'єктивної умови м'якої сили. Ця привабливість розглядається як реальна та об'єктивна, а не штучно створена чи умовна. Відповідно за наявності якості привабливості у суб'єкта впливу, відповідні об'єкти впливу поділяють його погляди і добровільно приймають його позицію. Це дає можливість державі, яка застосовує м'яку силу, здійснювати свої дії і домагатися від інших аналогічних бажаних нею дій [12, с. 87]. Відповідно до цього м'яка сила в рамках класичного підходу є комунікацією із зарубіжними суспільствами, в результаті якої держава-суб'єкт отримує вплив над державою-об'єктом як результат добровільного вибору об'єкта на користь суб'єкта, заснованого на наявності у суб'єкта об'єктивної привабливості.

Приваблива сила служить базою результативності та набуття довгострокових переваг, що, зокрема, відрізняє м'яку силу від пропаганди чи маніпуляції суспільною свідомістю, які не мають привабливого змісту і здатні вирішувати лише тактичні короткострокові завдання. Розгляд феномена м'якої сили пов'язані з докладним вивченням окремих ресурсів (культура, спорт, освіта) і провідників (неурядові організації, засоби масової комунікації тощо), сутності їх привабливості та механізмів впливу.

Окремі такі ресурси та провідники вже були виділені Джозефом Наєм, найрізноманітніші ресурси формулюються дослідниками залежно від їхнього суб'єктивного розуміння феномену м'якої сили. Жодний перелік ресурсів і провідників, що входять до м'якої сили, не може носити вичерпний або повний характер оскільки вони вибудовуються на суб'єктивному сприйнятті, а також значною мірою видозмінюються в міру соціально-економічного та технологічного розвитку. Отже, підходи до розуміння м'якої сили в міжнародних відносинах виявляються різноманітними та відображають різні теоретичні та методологічні підстави. Реалістичні, конструктивістські, технологічні та інші підходи допомагають розглядати цю концепцію з різних ракурсів та сформулювати більш повне та глибше уявлення про його сутність.

1.2. Історія та розвиток

Ідеї схожі на концепцію м'якої сили існувало задовго до введення самого терміну. Наприклад, у стародавньому Китаї філософ Конфуцій наголошував на значення морального авторитету як засобу впливу. Відома фраза: «Той, хто править за допомогою чеснот, подібний до північної зірки, яка залишається нерухомою, в той час як усі зірки обертаються навколо неї», ілюструє концепцію впливу через моральний авторитет.

У XIX століття Британська імперія також використовувала культурний вплив для зміцнення своїх позицій - англійська мова та література, система освіти стали потужними інструментами, що допомагали поширювати британські цінності та культурні стандарти.

М. Цюрупа в своїх дослідженнях відзначає, що концепція м'якої сили має свої особливості в різних сферах сучасної світової політики. У культурно-цивілізаційному вимірі м'яка сила визначається як результат переходу від жорсткого впливу до більш витончених форм впливу, що сприяють формуванню нової політичної культури. У ментальному вимірі м'якої сили наголошується на важливості непрямих дій, таких як морально-психологічний і інформаційно-пропагандистський вплив на противника, у контексті протистояння. У глобалізаційному аспекті м'яка сила відіграє важливу роль у структурі впливу, де акцент робиться на засобах тиску та елементах не насильства. В сфері воєнної політики та національної оборони концепція "суспільної оборони" наближена за змістом до м'якої сили, оскільки вона базується на можливості використання опору населення для залякування потенційного агресора. Ці підходи відображають різноманітність та універсальність концепції м'якої сили у сучасних міжнародних відносинах [11, с. 76].

Підхід О. Скаленка до потенціалу "м'якого впливу" належить до теоретично обґрунтованих концепцій, де акцент зроблений на реалізації національних науково-інформаційних ресурсів з використанням інноваційних підходів, зокрема в розвитку національного господарства. Наприклад, у контексті економічної інтеграції, О. Скаленко підкреслює важливість мобілізації суспільства навколо комплексу "інформація + інтелект + інновації". Це означає, що успішна інтеграція в економічні процеси вимагає активної участі суспільства у створенні та використанні інформаційних та інтелектуальних ресурсів, а також впровадженні новаторських ідей та технологій.

Такий підхід враховує важливість інформаційного потенціалу країни, її здатність генерувати та використовувати знання для розвитку суспільства та економіки. Він також підкреслює значення інноваційних підходів у забезпеченні конкурентоспроможності національного господарства в умовах глобалізації [18, с. 98]. Андрій Луценко та Ганна Піскорська розглядають стратегію м'якої сили через призму інформаційних впливів, таких як публічна та віртуальна

дипломатія, медіадипломатія та інші комунікативні технології в зовнішній політиці. Вони звертають увагу на різноманітні можливості нарощення м'якої сили держави, включаючи політику демократизації, реформування, розвиток регіонального партнерства та інші. Ці дослідники вважають за доцільне застосування запропонованих шляхів нарощення "м'якого потенціалу" також для України. Це означає, що Україна може використовувати комунікативні технології та реалізувати реформи та демократичні процеси, щоб підвищити свій вплив у міжнародному співтоваристві та сприяти покращенню своєї міжнародної репутації [10, с. 43].

Ольга Ваганова також аргументує про ефективність використання засобів масової комунікації, таких як віртуальна дипломатія та медіадипломатія, під час реалізації м'якої сили у зовнішньополітичній діяльності. Використання цих форм дипломатії дозволить державі покращити інформаційне забезпечення національних інтересів і позиціонувати себе як самостійного, компетентного та потужного гравця на світовому інформаційному полі. Це означає, що держава може використовувати різноманітні засоби комунікації, такі як веб-сайти, соціальні медіа, телебачення та радіо, щоб ефективно спілкуватися з міжнародною аудиторією та впливати на її уявлення про країну. Такий підхід дозволяє створювати позитивне образ держави, просувати її цінності та інтереси, а також сприяти вирішенню міжнародних проблем через міжкультурний діалог і співпрацю.

У сучасних умовах інформаційно-комунікативної революції Михайло Ожеван розглядає збереження державного суверенітету, зокрема у сфері інформаційних технологій, як основне завдання кожної держави. Він підкреслює, що боротьба за інформаційний суверенітет, або м'яка війна, створює умови для появи різноманітних зовнішньо-інформаційних маніпулятивних впливів, які він називає "м'якими загрозами". Михайло Ожеван вважає концепцію м'якої сили стратегічним пріоритетом у здійсненні зовнішньої та безпекової політики. Він пояснює доцільність застосування цієї концепції з можливістю використання елементів м'якої сили як засобів протидії відповідним "загрозам", а також як механізмів здійснення неформальної

інформаційної влади у міжнародній політиці. Такий підхід дозволяє державі впливати на міжнародну ситуацію та забезпечувати свої національні інтереси шляхом використання інформаційних ресурсів та комунікаційних стратегій [16, с. 76].

Олександр Литвиненко та Володимир Бондаренко розглядають роль м'яких методів впливу, зокрема спеціальних інформаційних операцій та пропаганди, у сучасному глобальному світі. В рамках концепції м'якої сили вони стверджують, що саме застосування інформаційних операцій є важливим інструментом для вирішення не лише наявних конфліктів, а й запобігання можливим конфліктам. Дослідники висловлюють значний інтерес до становища України і вважають доцільним та необхідним розвиток потужної наукової школи з вивчення спеціальних інформаційних операцій на території держави. Вони зазначають, що такі дослідження вже розроблені Національним інститутом стратегічних досліджень, а також Інститутом міжнародних відносин Київського університету імені Тараса Шевченка [2, с. 54].

Володимир Коломієць вважає, що інформаційна революція змінила природу сили, роблячи м'яку силу потенційно впливовою. У сучасному інформаційному суспільстві м'яка сила означає достовірність інформації, що виникає з розвитку вільної (громадської) інформації. Він вводить поняття ноополітики як методу реалізації зовнішньої політики в епоху інформаційної революції, де пріоритетність надається ідеям, духовним цінностям, моральним нормам, законам і етиці, які базуються на застосуванні "м'якої сили" [8]..

Інша група дослідників, таких як Н. Белоусова, І. Слісаренко, О. Тищенко-Тишковець, С. Гуцал та інші, розглядає м'яку силу у контексті публічної дипломатії. Вони досліджують, як використання різних форм комунікації та публічних виступів може сприяти побудові позитивного іміджу держави, зміцненню міжнародних відносин та вирішенню конфліктів мирними засобами.

Так, публічна дипломатія відіграє ключову роль у сучасному світі, особливо в розв'язанні міжнародних проблем та в управлінні міжнародними відносинами. Н. Белоусова вказує на те, що публічна дипломатія є ефективним

механізмом вираження волі громадянського суспільства і відіграє важливу роль у сприянні міжнародному діалогу та співробітництву. Перехід до м'якого впливу у вирішенні міжнародних проблем є важливим розвитком у глобальній політиці. Це вимагає від урядів світових держав перегляду та трансформації їх національних зовнішньополітичних стратегій, звертаючи більше уваги на м'якість, співробітництво та дипломатичні зусилля. Такий підхід дозволяє краще враховувати інтереси та думки громадянського суспільства та забезпечує більш широкий та демократичний підхід до розв'язання складних міжнародних проблем [18, с. 87].

І. Слісаренко визначає значення публічної дипломатії у сучасному світі. Цей інструмент не лише сприяє покращенню іміджу держави, а й впливає на формування глобального сприйняття її політики. Важливо, що О. Тищенко-Тишковець звертає увагу на розуміння публічної дипломатії як інструменту для успішного впровадження м'якої сили. Це підкреслює важливість ефективної комунікації та залучення громадськості до підтримки зовнішньополітичних ініціатив. Зокрема, в Україні, як зазначає О. Тищенко-Тишковець, публічна дипломатія може стати важливим інструментом для популяризації української політичної культури та створення позитивного іміджу держави в світі. Це може сприяти підвищенню рівня її впливу на міжнародній арені та підтримці зовнішньополітичних ініціатив [5, с. 54].

Підхід Ю. Константинової до розуміння м'якої сили у контексті культурної дипломатії важливий, оскільки він розглядає цю концепцію як засіб впливу на міжнародну арену через імідж та репутацію країни. Враховуючи обмежену "жорстку силу" малих держав, такий підхід може бути особливо цінним для них. П. Гай-Нижник та Л. Чупрій також висвітлюють важливість культурної та освітньої дипломатії для України. Зосереджуючись на культурних та освітніх проектах, Україна може підвищити свій зовнішньополітичний авторитет і сприяти формуванню позитивного іміджу країни. Крім того, ці проекти сприяють формуванню "агентів впливу" в іноземних країнах та підвищують престиж представників України на світовій арені. Ці підходи показують, що "м'яка сила" може бути дієвим інструментом для держав, таких

як Україна, і підкреслюють важливість культурної та освітньої дипломатії в її зовнішньополітичній стратегії [4].

Підхід О. Семченка до розуміння м'якої сили через призму спортивного іміджу України цілком логічний і актуальний. Спорт є потужним засобом комунікації, який може значно впливати на уявлення про країну в світі. Заходи з підвищення популярності України в спортивній сфері можуть привернути увагу іноземних туристів, інвесторів та спортивних організацій, що сприятиме позитивному образу країни і зростанню її впливу на міжнародній арені. Ініціативи О. Семченка підтримують ідею використання спорту як інструменту для підвищення привабливості та впливу країни на міжнародній арені. Репутація спортивної держави може дійсно стати важливим елементом зовнішньополітичної стратегії м'якої сили України, сприяючи позитивному сприйняттю країни світовою спільнотою і сприяючи розвитку міжнародних відносин.

Активізація етнічного лобізму на міжнародній арені може дійсно стати важливим інструментом для реалізації м'якої сили держави. Етнічні групи, що проживають за кордоном, можуть стати суттєвими агентами впливу, сприяючи позитивному сприйняттю країни, підтримці її політичних і культурних ініціатив, а також сприяти розвитку дипломатичних та економічних відносин.

Залучення етнічних груп до реалізації зовнішньополітичних цілей може мати ряд переваг, зокрема:

1. **Зміцнення культурних зв'язків.** Етнічні групи можуть сприяти зміцненню культурних зв'язків між країнами та розумінню міжнародних партнерів.
2. **Підтримка національних інтересів.** Етнічні групи можуть допомагати у захисті та просуванні національних інтересів, зокрема, ставши голосом для сприйняття певних ініціатив і політичних рішень.
3. **Підвищення економічного співробітництва.** Етнічні групи можуть сприяти розвитку торговельних та економічних зв'язків між країнами через свої бізнес-контакти та інвестиційні можливості.

4. **Посилення впливу.** Залучення етнічних груп може підвищити вплив держави на міжнародній арені через їхні зв'язки та вплив у рідних країнах.

Отже, активізація етнічного лобізму може стати важливою складовою стратегії м'якої сили держави, сприяючи досягненню її зовнішньополітичних цілей та підвищенню її міжнародного впливу. Такий підхід до розвитку діаспоральної політики України має потенціал покращити ефективність використання ресурсів діаспори в зовнішній політиці країни. Врахування існуючих проблем і посилення підтримки для діаспоральних груп можуть стати ключовими чинниками у розширенні впливу та репрезентації України за кордоном. Деякі можливі заходи, які можна розглядати:

1. **Створення умов для активної участі діаспоральних груп у формулюванні та реалізації зовнішньополітичних стратегій України.** Це може включати створення механізмів зв'язку та співпраці між урядом та діаспорою, залучення представників діаспори до консультаційних органів у міністерствах закордонних справ, розробку спеціальних програм і проектів з використанням діаспорального досвіду та ресурсів.

2. **Створення інфраструктури для підтримки діаспоральних ініціатив.** Це може включати створення фондів підтримки проектів діаспори, надання грантів та інших форм фінансування для реалізації ідей та проектів діаспоральних груп, а також розробку програм співпраці з активістами діаспори.

3. **Розвиток освітніх та культурних ініціатив.** Це може включати підтримку навчальних та культурних програм для діаспори, створення університетських програм, культурних центрів та музеїв, які працюватимуть на користь збереження та відновлення української ідентичності серед діаспори.

4. **Розвиток медіа та інформаційних проектів.** Це може включати створення інформаційних ресурсів для діаспори, залучення діаспоральних журналістів та медіа-експертів до роботи українських медіа, створення міжнародних медіа-проектів для просування української інформації та позицій за кордоном [13].

Михальченко висуває досить оригінальну тезу про смислове навантаження м'якої сили України, яка полягає в миротворчому потенціалі країни. Це означає, що Україна може використовувати свої зусилля для вирішення конфліктів та сприяння політичній стабільності у регіоні шляхом мирних засобів та ненасильницьких методів. Такий підхід відображає стратегічне бачення ролі України як підтримувача миру та стабільності, що відповідає загальним цілям міжнародної співпраці та конфліктології. Подальше посилення "м'якої сили" України у розвитку зв'язків між країнами Європи та Азії може дійсно зробити країну своєрідним "містком" між цими двома регіонами. Україна, як країна, що має важливе географічне положення між різними культурними та економічними регіонами, може використовувати свої потенціали для сприяння взаєморозумінню, торгівлі, економічного співробітництва та культурних обмінів між Європою та Азією. Такий підхід може зміцнити міжнародний статус України та сприяти її інтеграції у глобальну спільноту [12].

Проект "М'яка сила" України в регіоні, реалізований Інститутом світової політики, відображає значний інтерес до розуміння ролі України в міжнародній арені та пошук шляхів зміцнення її впливу в регіоні. Дослідження, спрямоване на аналіз політичних, економічних та публічно-дипломатичних аспектів м'якої сили України в шести державах, має важливе значення для розробки стратегій зовнішньої політики країни. Результати дослідження та рекомендації, викладені в аналітичній доповіді, можуть послужити основою для подальшого формування іміджу та позиціонування України в міжнародному співтоваристві. Зокрема, розвиток економічної та політичної моделі розвитку, сприяння медіа-дипломатії та вивченню українознавчих дисциплін за кордоном, а також збільшення програм обміну в сфері освіти та науки можуть сприяти позитивному іміджу України та зміцненню її м'якої сили в регіоні та світі.

Справді, різноманітні аспекти м'якої сили в сучасній Україні викликають значний інтерес серед науковців і дослідників. Політична складова, зокрема демократизація через вибори, є важливою складовою цього поняття і має потенціал впливу на міжнародну арену. Однак, незважаючи на значний інтерес,

питання змісту та реалізації м'якої сили в Україні залишається, можна сказати, ще недостатньо вивченим і розробленим. Це може бути пов'язано з багатьма факторами, включаючи складність самої концепції м'якої сили, внутрішньо-політичні та зовнішньополітичні чинники, а також динаміку міжнародних відносин. Таким чином, подальше дослідження цього питання є важливим для подальшого розвитку та успішної реалізації м'якої сили України в міжнародному просторі. До потенційних джерел вітчизняної м'якої сили зараховують спортивний потенціал, політику нерозповсюдження ядерної зброї, туристичну привабливість, енергетичне партнерство тощо.

Справді, огляд сучасних міжнародних відносин із залученням поняття м'якої сили стає надзвичайно важливим для України, особливо в контексті потреби в реформуванні як зовнішньої, так і внутрішньої політики. Культурна політика, яка включає освіту, спорт і інші аспекти культурної діяльності, може стати ключовим інструментом для України у реалізації м'якої сили. Освіта та спорт мають потенціал для покращення іміджу держави, залучення іноземних партнерів та підтримки зовнішньополітичних цілей. Крім того, ці аспекти можуть сприяти зміцненню міжнародних зв'язків та співробітництву між народами. У зв'язку з політичною та економічною нестабільністю, важливо зосередитися на культурних ініціативах, що сприятимуть збереженню та підтримці дипломатичних відносин, а також на підтримці демократичних цінностей і розвитку публічної дипломатії. Ці напрями можуть допомогти Україні зберегти свій імідж як демократичної та культурно багатой держави в умовах складних викликів сучасного світу.

Отже, умовно можемо виокремити три тематичні підходи до визначення змісту м'якої сили. Перший орієнтується на культурну політику, враховуючи освіту та спорт, а два інших – демократичні цінності та публічну дипломатію у широкому її розумінні. Очевидною є доцільність реалізації вітчизняної «м'якої сили» саме через культурну складову. Це зумовлено, насамперед, існуючою політичною та економічною нестабільністю, яка, останнім часом, значно загострилась у зв'язку з невизначеністю зовнішньополітичного курсу Української держави.

Концепція м'якої сили, вперше введена Джозефом Наєм, зазнала значного розвитку та зміни з часом. Від античних ідей морального авторитету до сучасних високотехнологічних кампаній, м'яка сила залишається важливим інструментом у міжнародних відносинах. В умовах глобалізації та зростання взаємозалежності держав, значення м'якої сили лише збільшується, надаючи державам можливість досягати своїх цілей через привабливість та переконання, а не через примус або економічний тиск. Так, проведення подальших досліджень щодо перспективних джерел вітчизняної м'якої сили та порівняльного аналізу їх ефективності є надзвичайно важливим. Це дозволить глибше розуміти, які ресурси та напрямки мають найбільший потенціал для розвитку та використання в українській зовнішній політиці. Дослідження можуть охоплювати аналіз культурних програм, спортивних ініціатив, освітніх проєктів, політики демократизації, публічної дипломатії та інших аспектів, які впливають на м'яку силу держави. Порівняльний аналіз дозволить ідентифікувати найбільш ефективні стратегії та допоможе у формулюванні рекомендацій для подальшого розвитку української зовнішньої політики.

РОЗДІЛ 2.

ЗАСТОСУВАННЯ М'ЯКОЇ СИЛИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ

МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

2.1 Культурна дипломатія

Культурна дипломатія дійсно є важливим інструментом зміцнення відносин між державами та підтримки національної безпеки. Шляхом обміну культурними цінностями, мистецтвом, традиціями і іншими аспектами культури, країни можуть сприяти взаєморозумінню, сприяти побудові позитивного іміджу та розвивати партнерські відносини. Культурна дипломатія допомагає у формуванні довіри між державами, створює підґрунтя для співпраці в різних сферах, від економіки до науки та освіти. Вона також сприяє зближенню людей та культур, що може запобігти конфліктам і сприяти мирному вирішенню спірних питань.

Отже, культурна дипломатія, хоч і не завжди вважається пріоритетною, може мати значний вплив на формування міжнародних відносин та сприяти досягненню зовнішньополітичних цілей країни.

Культурна дипломатія може відігравати ключову роль у вирішенні цих викликів, що виникають у сучасному світі. Вона допомагає зберігати та

розвивати культурне спадщину кожної країни, підтримує взаєморозуміння та толерантність між народами, сприяє обміну ідеями та підвищує престиж країни в міжнародному співтоваристві. Через культурну дипломатію країна може показати свій унікальний культурний образ та спадщину, привернути увагу до своєї мови, літератури, мистецтва та інших аспектів культури. Вона також сприяє розвитку туризму, викликаючи інтерес до культурних подій та спадщини країни. Крім того, культурна дипломатія може допомагати вирішувати міжнародні конфлікти шляхом підтримки культурних обмінів та спільних проєктів. Вона є важливим інструментом встановлення та зміцнення дружніх відносин між країнами та народами.

Так, справді, поняття "культурна дипломатія" має різні відтінки і використовується в різних контекстах. Деякі дослідники вважають її лише одним із видів публічної дипломатії, яка використовує культурні засоби для досягнення зовнішньополітичних цілей. Інші вбачають у ній більш широке поняття, що охоплює різноманітні культурні взаємовідносини між країнами, народами та іншими суб'єктами міжнародних відносин. Наприклад, одні вважають, що культурна дипломатія включає у себе мистецтво, літературу, музику та інші аспекти культури, що просувають ідеї, цінності та імідж країни за кордоном. Інші бачать у ній ширше поняття, яке включає також обмін освітніми програмами, мовними курсами, культурними фестивалями та іншими формами взаємодії. Таким чином, розуміння та визначення культурної дипломатії може варіюватися в залежності від контексту та підходу дослідника.

Прикладами сучасних практиків культурної дипломатії можуть бути США, які використовують культурну дипломатію через численні програми обміну, які як Fulbright Program, який надає стипендії для іноземних студентів та викладачів. Голлівуд, музика, мода та інші елементи популярності культури також є потужними інструментами м'якої сили США. Також можна додати сюди Китай, що активно просуває свою культуру через інститути Конфуція. Які навчають китайської мови та культури по всьому світу. Китай також інвестує у міжнародні культурні проєкти, такі як виставки мистецтв та культурні фестивалі. Не забуваємо також за Францію. Яка має розгалужену мережу

культурних центрів Alliance Française, які сприяють поширенню французької мови та культури. Франція також підтримує численні культурні фестивалі та мистецькі заходи по всьому світу. І останнє – Німеччина, інститут Goethe-Institut активно поширює німецьку мову та культуру через свої культурні центри по всьому світу. Німеччина також підтримує міжнародні наукові та культурні обміни.

Зважаючи на те, що "культурна дипломатія" та "публічна дипломатія" іноді вважаються тим самим, їх варто розглядати як дві різні сфери, кожна з яких має свої особливості та завдання. "Культурна дипломатія" фокусується на використанні культурних засобів для сприяння міжнародному взаєморозумінню, тоді як "публічна дипломатія" охоплює різноманітні інструменти комунікації, щоб впливати на громадську думку та формувати міжнародні відносини. Перше визначення, дане у 1930-х рр. американським дослідником Федеріком Баргхорном, описувало культурну дипломатію як маніпуляцію культурними зв'язками із пропагандистською метою [1, с. 10].

Саме культурної дипломатії м'якої сили має ефективність з кількох причин – зміцнення міжнародних зв'язків, адже культурні обміни та співпраця сприяють зміцненню взаєморозуміння та довіри між державами, що полегшує вирішення конфліктів та налагодження співпраці, просування національних інтересів, дозвіл державам просувати свої цінності та політичні ідеали, що може сприяти підтримці їхніх позицій на міжнародній арені, залучення іноземної аудиторії, так як, культурні продукти, такі як фільми, музика, література, можуть приваблювати іноземну аудиторію та створювати позитивний імідж країни, підтримка економічних інтересів є не менш важливою, вона може сприяти розвитку туризму, експорту культурних продуктів, та залученню іноземних інвестицій.

Американський політолог Мілтон Каммінгс запропонував інше визначення культурної дипломатії - "обмін ідеями, інформацією, цінностями, системами, традиціями, віруваннями та іншими аспектами культури для сприяння взаєморозумінню" [2,с.1]. Для того, щоб проводити культурну дипломатію, необхідно провести значну роботу в країні - створити оригінальні

культурні продукти за підтримки державних органів, спеціалізованих агентств або незалежних художників. Розглянемо основний теоретичний підхід до розуміння сенсу культурної дипломатії. На думку представників реалізму і неореалізму, це занадто абстрактне явище, а за словами дослідника Ганса Моргентау, яке безпосередньо впливає на становище країни в уряді і міжнародній системі, "в найширшому сенсі наука дипломатії є::

1. Дипломатія повинна визначати свої цілі у світлі сил, які вона може фактично або потенційно вільно використовувати для досягнення цих цілей.
2. Дипломатія повинна оцінювати цілі інших країн і сили, які вони можуть фактично або потенційно вільно використовувати для досягнення цих цілей.
3. Дипломатія повинна визначити, наскільки ці різні цілі пов'язані між собою.
4. Дипломатія повинна використовувати відповідні засоби для досягнення цих цілей [3,с.11].

Як ми бачимо, Г.Моргентау не вважав дипломатію невід'ємною складовою міжнародних відносин. Самі національні інтереси, як правило, визначалися з точки зору виживання, сили, відносної компетентності та престижу держави.

Згідно з реалістичним підходом, головним суб'єктом міжнародних відносин є держава, яка зосереджена на просуванні своїх інтересів. Вони можуть робити це ефективно лише тоді, коли мають достатню силу. Головною метою кожної держави є забезпечення власної безпеки, що гарантує суверенітет. У реалістичному розумінні міць країни базується на матеріальних факторах, таких як військова міць, природні ресурси та чисельність населення.

Таким чином, культурна дипломатія може лише опосередковано зацікавити вчених-реалістів. Неореалізм також не відіграє важливої ролі в культурній дипломатії з різних причин. Прихильники цього підходу розглядають системний аналіз як інструмент дослідження міжнародної політики. На думку Кеннета Волца, характеристики окремих утворень (держав) не впливають на структуру системи, тому теорія міжнародної політики необов'язково передбачає існування зовнішньої політики (або в цьому відношенні не є необхідною) [4, с. 54].

У зв'язку з цим, представники неореалістичного підходу не вважають за потрібне аналізувати дії окремих осіб, включаючи їх зовнішню політику та дипломатичну практику, та їх взаємодію між собою, вважаючи, що структура міжнародної політики визначається анархією та розподілом матеріальних ресурсів.

У той же час, дослідники, які представляють ліберальний та неоліберальний підхід, зосереджуються на розумінні теоретичних засад культурної дипломатії. Вони акцентують увагу на можливості взаємного впливу між суб'єктами через транснаціональні відносини, включаючи взаємодію між людьми, групами та організаціями з різних країн. За основу сучасної культурної дипломатії вони вважають неоліберальну концепцію Джозефа Ная, який порівнював неореалістичну жорстку силу з м'якою силою, що базується на різних факторах. За думкою дослідника, влада полягає в здатності впливати на інших для досягнення бажаних результатів [5, с. 5].

Три способи корегування чужої поведінки включають загрози примусу, спонукання та залучення, що спонукає інших бажати того, що ти хочеш. М'яка сила ґрунтується на здатності формувати уподобання інших. У міжнародній політиці фактори, що формують м'яку силу, в значній мірі впливають з цінностей, які країна чи організація виражає у своїй культурі, у прикладах, які вона встановлює своїми діями та засобами, які застосовує для врегулювання відносин.

У своєму аналізі важливості м'якої сили Дж. Най ідентифікує три джерела – механізми, за допомогою яких країна може її використовувати: культура (якщо вона приваблива для інших), політичні цінності (коли вони загалом співпадають у всіх учасників взаємодії) та зовнішня політика (якщо вона сприймається як законна та має моральний авторитет). Культурна дипломатія може бути реалізована на трьох рівнях: державному (за допомогою урядів чи інших органів влади для просування національних інтересів), громадському (за участю громадських організацій та приватних осіб для розвитку культурного обміну) і приватному (за участю приватних компаній, що зацікавлені у розширенні міжкультурного спілкування). Джеймс Розенау стверджує, що відображення

держав як єдиних акторів ускладнює розуміння глобального управління, в якому багато суб'єктів грають ключову роль.

Він визначив транснаціоналізм як "процеси, які доповнюють міжнародні відносини, що проводяться урядами, відносинами між приватними особами, групами та товариствами, які можуть мати важливі наслідки для перебігу подій". З наявністю великої кількості суб'єктів виникла потреба у зміні сприйняття їх взаємовпливів. Головною перетворювальною характеристикою стало те, що ліберальний ідеалізм замінив реалістичну категорію конфлікту між державами прагненням до мирного співіснування, що сприяє більш ефективній взаємодії. За думкою представників ліберального напрямку, міжнародні відносини включають не лише держави, але й громади, міжнародні інституції та окремих осіб.

Неоліберальний підхід набуває великого значення у розумінні культурної дипломатії, оскільки він враховує множинність акторів у міжнародному середовищі і пов'язує культурну дипломатію з прагненням захищати інтереси як міжурядових організацій, так і національних держав. Розуміння культурної дипломатії як взаємодії через поширення ідей, цінностей та переконань визначається конструктивістськими концепціями як формою впливу на учасників міжнародних відносин. Нематеріальні ресурси стають ключовими елементами, що регулюють дії акторів, і в контексті культурної дипломатії ці чинники розподіляються через культурний обмін та інші форми взаємодії. Ще одним вирішальним фактором є сприйняття суб'єктами один одного через їхні переконання та уявлення про світ. Цей аспект пов'язаний з ідеями, які Ніна Танневальд описує як соціальні конструкції, на які посилаються люди, або сукупність переконань, принципів і поглядів, що визначають нашу поведінку та політику [8].

З огляду на це, ідеї та думки зарубіжної аудиторії можуть формуватися через культурний обмін. У рамках конструктивізму існує ще один особливо цікавий підхід до культурної дипломатії, який стосується формування ідентичності акторів у міжнародних відносинах. За цим підходом національна ідентичність побудована на ідеях та цінностях, що можуть сформувати

позитивний міжнародний імідж країни. Культурна дипломатія безпосередньо відображає спільноту, яку вона представляє, і є важливою складовою суспільства згідно з конструктивізмом.

Загальне уявлення іноземної громадськості про державу вирішально впливає на її поведінку у міжнародних відносинах. Культурна та публічна дипломатія можуть співпадати або відрізнятися, проте вони обидві впливають на суспільну думку в зовнішній політиці через діалог між недержавними структурами та приватними особами.

Деякі фахівці вважають культурну та публічну дипломатію синонімами, а інші розрізняють ці поняття. Назва "народна дипломатія" використовується для підкреслення масштабної недержавної культурної взаємодії. Недостатність однієї загальної дефініції пов'язана з тим, що дедалі більше людей долучаються до міжкультурного обміну, який швидко змінюється та розвивається, що призводить до різноманітності термінів у різних країнах.

У Франції терміни "diplomatie culturelle" (культурна дипломатія), "action culturelle exterieure" (зовнішня культурна діяльність), "politique culturelle exterieure" (зовнішня культурна політика) та "politique culturelle international" (міжнародна культурна політика) використовуються поруч. У США та Великобританії використовують поняття "культурна" і "публічна" дипломатія, а в Китаї акцентують на "народній дипломатії", що вказує на важливість соціальної взаємодії. За нашою думкою, культурна дипломатія виконує два важливих завдання: використання культури для досягнення зовнішньополітичних цілей держави та сприяння міжкультурному діалогу для соціокультурного розвитку суспільства. Погляди українських науковців, таких як Н. Мусієнко, М. Процюк, О. Розумна, Г. Шамборовський, Т. Черненко, в основному збігаються з думками американських і європейських дослідників, які розуміють культурну дипломатію як обмін інформацією, ідеями та цінностями для підтримки довгострокових відносин чи національних інтересів.

Так, згідно з Н. Мусієнко та Г. Шамборовським, культурна дипломатія відображає процес, у якому держава та суспільство активно беруть участь у формуванні свого національного образу, іміджу та стереотипу. О. Розумна

відрізняє внутрішній і зовнішній аспекти культурної дипломатії: внутрішній пов'язаний зі зміною парадигми культури та культурної політики, зокрема змістом і якістю культурного продукту, а зовнішній – зі забезпеченням іміджу та успішності міжнародних відносин країни. З нашого боку, поняття "культурна дипломатія" дійсно тісно пов'язане з плейсбрендингом [11, с. 92].

Отже, культурна дипломатія може бути розглянута як процес міжнародних комунікацій, спрямований на просування іміджу держави, підвищення її авторитету та отримання поваги й довіри від інших країн. Для творчих особистостей це можливість представити іноземній аудиторії свої пріоритети, ідеї та переконання, а також вивчити цінності й ідеали інших країн і народів. Культурна дипломатія, отже, виступає як інструмент реалізації зовнішньої політики держави та сприяє розвитку суспільства за допомогою культурних досягнень. У сучасному світі не існує єдиного визначення поняття культурної дипломатії. Різноманітні дефініції підкреслюють різні аспекти цього явища. Варіативність теоретичних підходів до розуміння сутності міжкультурних процесів свідчить про зацікавленість наукової спільноти в даній темі та необхідність пошуку ефективних рішень у цій сфері.

2.2 Вплив політики м'якої сили на імідж держави

У стратегії розвитку країни виявляються різні аспекти, включаючи категорії "сили", "жорсткої сили" та "м'якої сили". Поява неолібералізму в світі породила нові виклики для реалізації стратегічних напрямів внутрішньої та зовнішньої політики, які вимагають подальшого дослідження сутності та проявів цих категорій. Один з таких викликів полягає в залежності від впливу інших держав у політичних, економічних та соціальних сферах.

Вчені різним чином інтерпретують категорію "сили" в політичних дослідженнях. Наприклад, Т. Гоббс трактував "силу" як досягнення переваги у майбутньому. Г. Моргентау розглядав категорію "сили" як "владу". Г. Кіссінджер ставив на один рівень "силу" та "вплив". Ч. Фрімен визначав "силу" як здатність керувати рішеннями та діями інших. Е. Карр, британський учений, що

досліджував міжнародні відносини, розумів категорію "сили" через використання матеріальних ресурсів з метою змусити інших робити те, чого вони раніше не бажали робити.

Схоже, Дж. Стоссінджер подав досить точне визначення сили у сфері міжнародних відносин, розглядаючи її як сукупність матеріальних і нематеріальних ресурсів, що використовуються для впливу на поведінку інших держав. Це визначення охоплює такі аспекти, як примус, підкуп, вплив та симпатія. Згідно з цим підходом, категорію «сили» можна тлумачити різними способами. Однак, на мою думку, Г. Моргентау найточніше визначив категорію «сили» через поняття «влади», оскільки влада може вважатися кінцевим результатом використання сили. Щодо публічної дипломатії, як важливої складової м'якої сили, погляди Яна Меліса досить переконливі. Публічна дипломатія може сприяти створенню позитивного іміджу держави шляхом ефективної комунікації з іноземною аудиторією. Культурні програми та інші ініціативи можуть відігравати ключову роль у цьому процесі.

Американський вчений Дж. Най запропонував терміни «м'яка сила» та «жорстка сила». Однак розмежування на «жорстку» та «м'яку» сили були розроблені на основі формули Р. Клайна, яка відображає оцінювання сукупності державної сили: $P = (C + E + M) \times (S + W)$, де P – сила держави = $(C$ – населення і територія + E – економічний складник + M – військовий складник) $\times$ (S – стратегія + W – воля до здійснення державної стратегії). У цій формулі перша частина відображає об'єктивний (матеріальний) складник, а друга – суб'єктивний (духовний). За допомогою цієї основи Дж. Най позначив матеріальні елементи як жорстку силу, а духовні елементи – як м'яку силу.

Роберт Кіган та Ліза Баден наголошують на ролі інституцій та міжнародних організацій у поширенні м'якої сили, вказуючи, що участь у таких організаціях та дотримання міжнародних норм можуть значно підвищити довіру та позитивний імідж держави. У контексті їхнього підходу, жорстка сила передбачає використання примусу, залякування та маніпулювання економічною та військовою потужністю, тоді як м'яка сила виявляється у публічній дипломатії, ідеології та культурі.

В сучасному інформаційному суспільстві позитивний імідж держави, створений за допомогою м'якої сили, може мати значний вплив на інших у міжнародному вимірі. Однак історія показує, що нарощування "жорсткої сили" також може бути важливим фактором, особливо в контексті прикладу України та інших держав. Д. Дрезнер вважає, що м'яка сила може бути ефективною лише в разі, якщо держава має можливість в будь-який момент застосувати жорстку силу.

Глобалізація та науково-технічний розвиток породили необхідність представлення країни на міжнародній арені та отримання позитивного сприйняття від інших держав. Важливим фактором у формуванні позитивного іміджу є використання м'якої сили, тому потрібно докладніше розглянути складові цієї категорії.

Вчений Ін Фань включив до просування м'якої сили п'ять інструментів:

1. Здатність формувати чужий вибір.
2. Приваблювання, яке часто призводить до поступки.
3. Примушення інших бажати того ж результату через культурну або ідеологічну привабливість.
4. Досягнення країною своїх цілей у світовій політиці, захоплюючи інші країни своїми цінностями та розвитком.
5. Ключовий елемент - лідерство, яке інші країни намагаються емулювати.

"Індекс м'якої сили", розроблений The Digital Diplomacy Hub спільно з Facebook, включає 30 країн-лідерів. В основу порівняння лежать джерела м'якої сили за Дж. Наєм, які охоплюють політичні цінності, культуру та зовнішню політику. Для отримання більш точних результатів було розроблено 75 показників та проведено соціологічні опитування.

О. Русакова детально розкрила показники, які враховуються при визначенні "м'якої сили" країн:

1. Популяризація національної мови як мови міжнародної спільноти.
2. Експорт медіа-продукції.
3. Проведення Олімпійських ігор.

4. Приналежність харизматичних лідерів, які увійшли до списку 100 найвпливовіших людей світу.
5. Екологічна ситуація в державі.
6. Рівень свободи, корупції та насильства.
7. Існування впливових бізнес-компаній, які увійшли до списку журналу "Fortune".
8. Світовий рейтинг університетів.
9. Вільне володіння англійською мовою.

У 2019 році до країн-лідерів увійшли Франція, Англія, Німеччина, Швеція, США, Швейцарія, Канада, Японія, Австралія та Нідерланди.

Кожна країна може мати свою специфіку вияву та застосування м'якої сили. Наприклад, для Франції важливо підтримувати та висвітлювати свою історичну спадщину, захищати та поважати французьку мову та кіно. Імідж Франції будується на основі її історії, моди, культури, а не тільки на сучасних подіях. Але є і загальні моменти: м'яка сила однієї держави впливає на інші країни через привабливість культури, цінностей, мови, релігії, публічної дипломатії та ідеології. В результаті світ можна описати як сукупність країн, створених митцями більше, ніж політиками.

Закордонні та українські вчені, такі як Дж. Бжезинський, А. Гукасов, М. Капітоненко, вважають, що найбільший вплив м'якої сили відбувається через масову культуру. Масова культура має розважальний характер, є доступною та задовольняє потреби більшості суспільства. Інструментами просування масової культури є телебачення та соціальні мережі, через які суспільство отримує інформацію щодо держав-лідерів і держав-аутсайдерів.

Світові міграційні процеси призводять до виникнення однакових запитів у різних країнах, що виражається, наприклад, у популярності турецьких серіалів в Україні, користуванні Facebook у всьому світі, моді на споживання та розважальний характер життя. Демократія, рівність і повага до інших, терпимість, ринкова економіка, участь у міжнародних організаціях, благодійність, англійська мова, поп-музика, голлівудські фільми, фаст-фуд – все це приклади використання "м'якої сили", які впливають на різні етноси з метою

популяризації та просування своїх інтересів у світі. США відзначаються значним культурним впливом на інші держави.

Зб. Бжезинський вважав, що американська масова культура є надзвичайно привабливою для молодого покоління по всьому світу. Він підкреслював, що культурна перевага є одним з недооцінених аспектів американської глобальної могутності. Інститути, такі як Інститут Сервантеса, Британська рада, Гете-інститути та інші, виконують значну роль у просуванні культури та ідеології своїх країн через культурно-освітні обміни та інші заходи.

Релігія також відіграє важливу роль у впливі на політичні процеси та зміцненні міжнародного авторитету. Наприклад, Ватикан завжди мав значний вплив на світові події, а папство часто виступає з коментарями щодо політичних, культурних і соціальних питань, що є одним із способів використання м'якої сили. Прикладом успішного використання м'якої сили є князівство Монако, яке завдяки своїй особливій розкоші і стилю життя змогло отримати особливе економічне становище та незалежність від інших держав. Імідж країни грає важливу роль у привертанні уваги та створенні позитивного враження про неї серед міжнародної спільноти.

Дійсно, азіатські держави, зокрема Китай та Японія, активно використовують стратегії просування своєї м'якої сили для укріплення свого впливу та позитивного іміджу на міжнародній арені. Китай, хоча і використовує жорстку силу у своїй зовнішній політиці, активно використовує економічні блага, такі як доступні товари та базові послуги, для просування своєї м'якої сили. Політика невтручання, відповідність правилам ринкової економіки та наявність великої діаспори в усьому світі стають важливими компонентами у формуванні позитивного іміджу Китаю. Крім того, Інститути Конфуція, які пропагують китайську мову та культуру, також сприяють укріпленню м'якої сили країни. Щодо Японії, стратегія Cool Japan («Крута Японія») стала важливим інструментом для просування позитивного іміджу країни. Завдяки популярній культурі, як манга та анімація, а також успішним економічним досягненням і престижним брендом "made in Japan", Японія стала країною з

привабливим іміджем у світі. Ініціативи, такі як Японська премія Манга, сприяють популяризації японської культури та укріпленню м'якої сили країни.

Так, масштабні наукові, культурні та спортивні заходи грають важливу роль у просуванні "м'якої сили" держави на міжнародній арені. Ці заходи сприяють підвищенню престижу країни та привертають увагу глядачів з усього світу, створюючи позитивне сприйняття та бажання інших країн наслідувати їх.

Скандинавські держави, зокрема, відомі своєю соціальною політикою, активним застосуванням "м'якої сили" через різноманітні ініціативи, такі як Нобелівська премія, активна боротьба за екологію та статус "щасливих країн" у міжнародних рейтингах. Ці країни володіють великим авторитетом на міжнародній арені, завдяки своїм цінностям та способу життя, які вони пропагують.

Участь у міжнародних організаціях та фінансування також є важливими інструментами просування "м'якої сили". Україна, наприклад, активно залучається до міжнародних неурядових організацій та фондів, що сприяє підвищенню її авторитету у світі. Ukrainian World Congress є прикладом такої організації, яка допомагає Україні вести ефективну міжнародну діяльність та сприяє її позитивному іміджу у світі.

Так, Фонд "Відкрий Україну" та Світова Федерація Українських Жіночих Організацій - це лише кілька прикладів ініціатив, що спрямовані на використання "м'якої сили" для покращення позицій України на міжнародній арені та зміцнення її публічної дипломатії. Програми, які включають Молоді лідери, Міжнародний діалог та Культурні горизонти, сприяють співпраці та взаєморозумінню між Україною та іншими країнами, а також сприяють позитивному іміджу України у світі. Зокрема, розвиток молодіжних лідерів та культурних обмінів може сприяти поглибленню міжнародних стосунків та сприятливому сприйняттю України. Світова Федерація Українських Жіночих Організацій також відіграє важливу роль у захисті прав та гідності українок у світі. Широке представництво цієї організації дозволяє активно впливати на міжнародну арену та виступати за інтереси українських жінок у різних країнах світу.

Ці приклади свідчать про різноманітність та широту можливостей використання м'якої сили для покращення становища держави на міжнародній арені та сприяння позитивному сприйняттю її у світі.

Сучасні держави віддають перевагу використанню м'якої сили, оскільки імідж країни визначає її статус у світі та успіх у досягненні цілей. Теоретики та політичні діячі різних країн активно вивчають і застосовують концепцію м'якої сили, розглядаючи її як збалансований підхід, що поєднує м'яку та жорстку силу.

Збільшення військової потужності викликає страх у міжнародній спільноті та не сприяє позитивному іміджу держави. Тому сучасний світ потребує мирних рішень і акцентує увагу на м'якій силі, розвиваючи позитивний імідж. Імідж можна керувати, використовуючи історичний досвід, як у Франції, або на сучасних досягненнях, як у Німеччині та Японії, де якісні товари та високий рівень життя стають основою позитивного іміджу.

Україна виступає як демократична держава, яка активно бореться за свою незалежність та мову. Завдяки революційним змінам та успіхам у спортивних та культурних подіях, вона має всі шанси стати привабливою для відвідувачів та інвесторів, що зміцнить її позиції у світі.

РОЗДІЛ 3.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ М'ЯКОЇ СИЛИ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ

3.1 М'яка сила України в умовах російської агресії: зміни у сприйнятті України за кордоном

Впродовж кілька десятиліть м'яка сила вважається ефективним інструментом впливу на міжнародній арені. Теоретик Дж. Най зазначає, що жорстка сила передбачає різні примусові форми та застосування сили, коли м'яка сила використовує позитивний імідж держави, її привабливість у політиці, дипломатії та інформаційній сфері. Провідний фахівець з м'якої сили Дж. МакКлорі запевняє, що не варто сприймати жорстку та м'яку силу як дихотомію «або/або», а, навпаки, сприймати як нероздільні компоненти, адже на практиці обидва інструменти важливі для ефективної реалізації політики.

М'яка сила України зазнала суттєвих змін у сприйнятті за кордоном у контексті російської агресії, починаючи з анексії Криму у 2014 році та особливо після повномасштабного вторгнення росії у 2022 році.

Наприкінці лютого 2022 року росія розпочала повномасштабну війну проти України. Це вторгнення є цілковитим застосуванням жорсткої сили Росії,

що відображається не лише у діях її армії, але і в агресивній та цинічній риторичі російського керівництва та пропагандистських ЗМІ. На початку війни Україна мала два фокуси щодо її дій: на оборону та дипломатію. Очевидно, що діяти потрібно було оперативно і насамперед забезпечити успішну обороноздатність держави, щоб протистояти тиску росіян. Водночас було важливим і згуртувати світ або, як мінімум, західні країни на своєму боці, щоб отримати зобов'язання щодо надання військової допомоги та домогтись справедливих санкційних обмежень для країни-агресора. Дж. МакКлорі коментує, що військова міць, хоробрість громадян України та її бійців надзвичайно швидко породили нову м'яку силу.

Дослідники та експерти відзначають кілька ключових аспектів цього процесу:

1. Підвищення міжнародної підтримки та солідарності: початком повномасштабного вторгнення у 2022 році, міжнародна спільнота значно посилила підтримку України: економічна, гуманітарна та військова допомога. Багато країн висловили солідарність з Україною, засудивши дії Росії.
2. Підвищення уваги до української культури та історії: за останні роки інтерес до української культури, літератури, мистецтва та історії значно зріс. Світові медіа, художники, письменники та кінорежисери звернули увагу на Україну, що сприяло її культурному впливу.
3. Активна дипломатія та комунікація: український уряд, зокрема президент Володимир Зеленський, активно використовують дипломатичні канали та міжнародні платформи для комунікації з міжнародною аудиторією. Зеленський став символом стійкості та боротьби за свободу, що значно покращило міжнародний імідж України.
4. Роль української діаспори: українська діаспора в різних країнах активно бере участь у підтримці України, організовуючи мітинги, збираючи кошти та поширюючи інформацію про ситуацію в Україні.

5. Міжнародні медіа та інформаційна підтримка: міжнародні медіа значно посилили висвітлення подій в Україні, часто надаючи платформу для українських голосів та історій. Це сприяло підвищенню обізнаності про українські реалії та боротьбу за незалежність.
6. Гуманітарна допомога та співпраця: Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями та країнами в наданні гуманітарної допомоги, що підвищує її імідж як відповідального міжнародного партнера.

Весь цивілізований світ захоплено спостерігав та досі спостерігає за успішним спротивом України та незламністю українського народу. Імідж країни неабияк підвищився. Якщо проаналізувати публікації світових ЗМІ у перші дні російського вторгнення, то всі заяви про вражаючу сміливість українського народу. До прикладу, стаття від 28 лютого 2022 року щоденної газети США The New York Times мала назву «Я думав, що знаю, що таке сміливість. Потім я побачив Україну».

До речі, цей вже усім відомий вислів належить американському фахівцю з ведення переговорів та управління проектами П.Перезу. Американсько-канадська цифрова медіа та телерадіокомпанія Vice того ж дня також опублікувала статтю із заголовком ««Ми не боїмося смерті»: Українки беруть зброю в руки, щоб боротись з Росією». Ще одна американська газета New York Post мала статтю 28 лютого 2022 року з назвою «Герої України: З усією сміливістю дають відпір росії» [20, с. 76].

Таких публікацій є безліч, що демонструє сильну підтримку усього світу України та українського народу у боротьбі з жорстокою сусідньою країною. Різними способами та через різні канали українці поширюють інформацію про війну. Креативний фронт художників та дизайнерів створює різні ілюстрації та плакати на воєнні теми. До прикладу, команда креативної агенції Projector нещодавно випустила у продаж журнал Telegraf.Magazine, де зібрані матеріали українських креативників.

Творці Projector зазначають, що з перших днів війни українські дизайнери, ілюстратори та митці генерують потоки візуальних рефлексій, створюють

відверті, злі, перемого-ствердні плакати. У журналі можна знайти інформаційні кампанії, безліч цифрових та аналогових рішень, які генерували українці, щоб доносити правду і поширювати світом заклик про допомогу у спільній боротьбі за свободу. Ще одне відоме креативне агентство Banda.agency, а саме їхній креативний директор П. Вржеш, на початку весни ініціював об'єднання креативних людей та створення «Креативної Січі», де українці б створювали актуальні за запитом матеріали та поширювали їх через різні канали комунікації. Важливо, що співпраця також здійснювалась з українцями, які знаходились за кордоном, щоб вони виходили на мітинги з плакатами. Основна думка створення такого волонтерського ком'юніті – це не переставати говорити і діяти. Кожна держава має свої внутрішні проблеми і з часом теми війни в Україні, військової підтримки українського народу стають, на жаль, другорядними.

Тому, важливо посилювати голос України у світі, аби отримувати важку зброю, фінансування та політичну підтримку. Українські музиканти співали патріотичні пісні, щоб підтримати дух українського народу. До прикладу, співак гурту «Бумбокс» А. Хливнюк виконав українську народну пісню «Ой, у лузі червона калина» зі зброєю у руках і це відео отримало велику популярність. Світові зірки, такі як південноафриканський музикант The Kiffness та гурт Pink Floyd, підтримали українського виконавця. Приклад Pink Floyd був підхоплений молодшими зірками світової музики [24, с. 87].

Наприклад, популярний британський виконавець Ед Ширан також зняв кліп за участю українських музикантів гурту «Антитіла». Ці кейси підтверджують, що зараз допомагати Україні, співпрацювати з українцями стало дуже престижно. Дж. МакКлорі також ділиться коментарями, що одного разу, проїжджаючи повз норвезьких вулиць у поїзді з Осло до Ліллекхаммера, він помітив скандинавський фермерський будинок, над яким майорів український прапор. Експерт додає, що цей український елемент, що знаходиться у малонаселеній норвезькій сільській місцевості – маяк м'якої сили, потужний символ тотальної трансформації, яку національний бренд України зазнав за кілька коротких місяців.

Світові рейтинги, які оцінюють успіхи національного бренду держав, публікували свої звіти у 2022 році, враховуючи сучасні геополітичні трансформації. Річний звіт про найдорожчі та найсильніші національні бренди Nation Brand Index відомої консалтингової компанії Brand Finance включає дані глобальних досліджень сприйняття національних брендів, виміряне як усередині країни, так і за кордоном. Ми вже згадували результати України у Nation Brands Index 2021 року, що вражають значними досягненнями як щодо оцінки сили бренду, так і цінності бренду. Результати Nation Brand Index 2022 були опубліковані у вересні 2022 року, тому враховують сучасну геополітичну ситуацію, а саме повномасштабне вторгнення росії в Україну. Насамперед варто зазначити, що рішення росії розпочати війну підірвало її економічне становище, про що свідчить різке падіння вартості національного бренду з 786 мільярдів доларів США минулого року до 642 мільярдів доларів США у 2022 році. Це відображає шкоду комерційним брендам, пов'язаним з росією, здатності країни отримати доступ до капіталу, а також потенціалу впливати на її сприйняття у світі.

Як бачимо, більша частина респондентів у державах світу вважає росію агресором. Позиції мешканців Бразилії, Туреччини та ПАР є близькими до сприйняття повномасштабного вторгнення європейцями і ототожнення його з агресією РФ. Репутація РФ, згідно з даними Brand Finance погіршилася на 19%. Впізнаваність України у світі, навпаки, підвищилася до 44%, що призвело до позитивних зсувів у сприйнятті нашої держави як борця з агресором і свідчить про готовність світу підтримати нас.

Директор з плейсбрендингу компанії Brand Finance К. Ягодзінські запевняє, що російське вторгнення спричинило гуманітарну кризу, принісши руйнування та страждання народу України. Зараз Росія платить високу економічну ціну за своє рішення розпочати цю війну. Про це свідчить власний збиток національному бренду Росії, який нині коштує менше, ніж бренд Бельгії – країни з населенням у 12 разів меншим. Водночас, незважаючи на те, що війна завдала Україні катастрофічної гуманітарної та економічної руйнації, внаслідок чого вартість її бренду впала на 22 мільярди доларів США, нація успішно

захистила свою незалежність і заручилася підтримкою союзників на міжнародному рівні, що призвело до значного збільшення сили бренду. Окрім оцінки вартості бренду, Brand Finance також визначає відносну силу національних брендів за допомогою збалансованої системи показників, що оцінюють інвестиції в бренд, сприйняття бренду та ефективність бренду. Показник сили українського бренду зріс більше, ніж на 5 пунктів у порівнянні з минулим роком, а саме з 52,8 до 57,9 зі 100.

Це, головним чином, завдяки 15%-му зростанню сприйняття бренду. Відома компанія Bloom Consulting також прокоментувала сучасні події та вплив війни на позиціонування України у світі. Очевидно, що після війни Росія розпочне тривалий процес так званого «перепозиціонування» себе у світі, який навряд чи буде успішним. У випадку з Україною ситуація зовсім інша. Для світу і навіть Європи Україна як країна і як нація була здебільшого незнайомою, але на початку березня 2022 року це змінилося. Країни стали свідками історій незрівнянної стійкості, хоробрості та рішучості. Bloom Consulting зазначає, що Україна, навіть не підозрюючи, створила національний бренд, настільки потужний і настільки сильний, що атрибути, які він представляє та якими він відомий, ймовірно, позиціонуватимуть його як бренд, який хоче, або, радше, потребує Європа під своєю «парасолькою».

Так національні бренди і створюються. Таким чином, вторгнення росії в Україну змусило державу сміливо захищати себе і чинити опір окупантам. Військова міць, хоробрість громадян України та її бійців надзвичайно швидко породили нову м'яку силу. Публікації 60 світових ЗМІ демонструють сильну підтримку України та українського народу у боротьбі з жорстокою сусідньою країною [14, с. 87].

Не зважаючи на те, що війна завдала Україні катастрофічної гуманітарної та економічної руйнації, внаслідок чого вартість її бренду впала на 22 мільярди доларів США, нація успішно захистила свою незалежність і заручилася підтримкою союзників на міжнародному рівні, що призвело до значного збільшення сили бренду. Дослідження, проведене Brand Finance у березні 2022

року, показало, що Україна зросла у впізнаваності й репутації, а також посилила свій вплив.

3.2 Приклади використання м'якої сили провідними країнами

Видатні держави активно використовують м'яку силу для досягнення своїх зовнішньополітичних метацільей. Вимога зробити дипломатію більш прозорою для громадськості, щоб забезпечити її усвідомленість, оцінку, підтримку чи навіть осуд, виникла ще на початку XIX століття в контексті розвитку буржуазного парламентаризму. У 1809 році глава австрійського уряду, князь Клеменс Меттерніх, визнав, що "громадська думка є найсильнішим посередником і, подібно до релігії, проникає в найсхованіші куточки". Прем'єр-міністр Великої Британії, Джон Темпл Палмерстон, також підтримував цю думку, стверджуючи: "Громадська думка має більшу силу, ніж зброя". [5].

Як відомо, месіанську роль Америки у світі визначив її президент Вудро Вілсон у 1919 році. Це той Президент, який заклав основи проголошеної ним відкритої дипломатії, яка була "більш цільовою і базувалася на такому високому кодексі честі, який ми вимагаємо від окремих осіб". [6, с. 87].

Під час Першої світової війни Німеччина організувала першу радіослужбу за кордоном з виразною пропагандистською метою. За словами істориків радіо, німецькі агенти в нейтральних та ворожих державах отримували через радіохвилі азбукою Морзе новинні повідомлення, коментарі на різних мовах, а навіть огляди іноземної преси. Завданням цих агентів було розміщення цієї інформації у місцевих ЗМІ з метою впливу на формування громадської думки в бажаному напрямку. Більше того, ці матеріали надавалися газетам безоплатно. Географічний охоплення цієї німецької пропаганди було вражаючим - від Ірану до Мексики. Так, німецькі агенти в Північній Африці отримували через радіо текстові повідомлення, які розповсюджували серед місцевих племен з метою підбурювання їх проти британців. [7, с. 55].

Паралельно Німеччині, уряд США також розпочав використовувати радіозв'язок з метою пропаганди. Це відбувалося за прямим наказом президента

Вільсона, який транслиував мирні пропозиції на територію Німеччини. Важливо відзначити, що, у відміну від Німеччини, що створила пропагандистську радіослужбу через інформаційну блокаду, уряд США планував створення подібної структури з метою популяризації участі США у Першій світовій війні серед власного населення. Це включало спонукання до купівлі облігацій державної позики та пропаганду США як лідера та прикладу для світу.

У 1942 році розпочалося широкомасштабне мовлення на Європу з радіостанції «Голос Америки», чією метою було «поширення євангелія демократії». Того ж року було створено Офіс військової інформації - другий інститут відкритої дипломатії після Комітету громадських справ у часи президента Вілсона. У 1953 році було засновано Інформаційне агентство США, чия мета полягала в допомозі досягненню цілей зовнішньої політики США. Ще до того, як Джон Фостер Даллес став державним секретарем США, у 1946 році він прямо визначив пріоритетність інформаційної складової зовнішньої політики, стверджуючи: «Якщо мені дали змогу проголосити тільки один принцип зовнішньої політики, я обрав би свободу поширення інформації» [8, с. 98].

Ольга Зернецька правильно зауважує, що на сьогодні практично відсутні комплексні дослідження про взаємозв'язок еволюції електронних дистрибутивних систем і міжнародних відносин. Більшість таких фрагментів у дослідженнях пов'язані вже із розглядом появи та розвитку телебачення, а також супутникового телебачення (О'Геффернан, Джерген та ін.). Ця прогалина є серйозною, оскільки ігнорується тривалий у часі й насправді революційний період розвитку міжнародного радіомовлення та його впливу, який часто мав драматичний характер на міжнародну комунікацію [9].

Додатково до цього, методи пропаганди, що спочатку були вперше випробувані у радіомовленні, зараз активно застосовуються за допомогою передових комунікаційних технологій. Порівняємо, наприклад, прийом прямої комунікації з аудиторією американського президента Рузвельта через відомі радіозвернення, відомі як «розмови у коминка», із комунікацією російського президента Медведєва, який у 2008 році почав розміщувати власні

відеозвернення на своєму інтернет-блоці. Основна відмінність, можливо, полягає лише у візуальному форматі та можливості негайно висловити відгук або коментар завдяки інтерактивності.

Моральний імператив у зовнішній політиці спричинив перехід від відкритої до публічної дипломатії, формування доктрини якої приписують періоду президентства у США Джиммі Картера (1977-1981), який поклав в основу своєї зовнішньої політики боротьбу за права людини будь-де у світі.

Публічну дипломатію у американському контексті розглядаємо як систематичну та багатопланову інформаційну діяльність, спрямовану на підтримку союзних режимів та суспільних інститутів, що віддавали перевагу американським цінностям. Вона служила засобом формування позитивного ставлення до політики США серед громадськості за кордоном і впливала на процеси ухвалення державних рішень, що відповідали американським інтересам.

Публічну дипломатію варто розглядати як комунікаційний процес переконування, в якому використовуються прийоми паблік рилейшнз. Це означає, що вона спрямована на взаємодію з громадськістю за кордоном з метою забезпечення розуміння та підтримки політичних, економічних та культурних інтересів країни. Відмінність полягає в тому, що публічна дипломатія не обмежується простим розповсюдженням інформації, а й спрямована на побудову взаєморозуміння, співпраці та підтримки між державами [18, с. 76].

Зрештою, американська публічна дипломатія не відступає від використання прийомів так званої чорної пропаганди, включаючи розповсюдження брехні та фальсифікацій, особливо у кризових ситуаціях. Прикладом цього є події, що відбулися після окупації Іраком Кувейту у 1990 році, коли кувейтський уряд заснував у США лобістську організацію «Громадяни за вільний Кувейт». Ця організація найняла відому PR-компанію «Hill & Knowlton», засновану Джоном Гіллом, щоб поширити недостовірну інформацію про злочини, які вчинив режим Саддама в Кувейті. За допомогою свідчень, зібраних «Hill & Knowlton», у тому числі історії так званої

«Медсестри Наїри», що заявила про вбивство іракськими вояками сотень кувейтських немовлят, американський Конгрес і громадськість були зманіпульовані, змушені віднести до Саддама як до «іракського Гітлера», що викликало емоційну реакцію американської публіки.

Вирішення питання підтримки війни проти Іраку, пізніше відомої як «Буря в пустелі», виявилось складним. Після завершення війни стало відомо, що історія «медсестри» була повністю вигаданою. Згодом виявилось, що цю роль виконала дочка посла Кувейту в США, яка навіть не перебувала в Кувейті під час окупації. Незважаючи на це, PR-компанія «Hill & Knowlton», на чолі з Крейгом Фуллером, особистим другом американського президента Дж. Буша-старшого, отримала безліч професійних нагород та визнання за допомогою документального фільму під назвою «Як продавати війну». У 2003 році ця компанія вже знову займалася завданням «продати» нову війну проти Іраку американському суспільству.

"Достатньо лише згадати його ім'я, щоб західні політики схопилися за пістолети або заговорили про авіаудари. Така реакція є частиною плати за щоденне висвітлення у масмедіа одразу після лівійської революції у вересні 1969 року, та особливо з того часу, як президент Рейган увійшов у Білий Дім," - писав депутат британського парламенту Джордж Тремлетт у своїй книзі «Каддафі. Пустельна містика» про потужну кампанію дифамації проти лівійського лідера Муамара Каддафі. - "ЦРУ заявляло, що викрило змову Каддафі на випуск «комах-вбивць» для розповсюдження інфекцій і хвороб серед його ворогів. Потім говорили, що Каддафі збирається тероризувати міста Середземномор'я тисячами «собак-вбивць» із динамітом в ошийниках. Ці вражаючі історії служили доказом того, що перед Сполученими Штатами стояв безумець, непередбачуваний мерзотник... ані "комах-вбивці", ані "собаки-вбивці" так і не знайшлися" [10, с. 54]. Врешті-решт, президент Р. Рейган змушений був підтвердити, що, готуючись до нападу на Лівію у 1986 році, він підписав секретну директиву Ради національної безпеки «про поширення Центральним Розвідувальним Управлінням неправдивої інформації про Каддафі». А держсекретар Дж. Шульц виправдовував наклепницьку

кампанію висловлюванням В. Черчілля: «Під час війни правда є такою цінною річчю, що її необхідно охороняти брехнею».

Заради Справедливості, слід зазначити, що американська публічна дипломатія переважно залишалася в межах «білої пропаганди» - акцентування на позитивних аспектах і обережна критика або її відсутність. Наприклад, протягом «холодної війни» Інформаційне агентство США (USIA) активно функціонувало, маючи у 1981 році мережу з 203 представництв у 126 країнах. Радіостанція «Голос Америки» навіть відновила повномасштабне мовлення на країни Західної Європи, що, зокрема, мали сильний антивоєнний рух. Мета таких заходів була відкритою: адміністрація США прагнула отримати розуміння і схвалення не лише урядів інших країн, але й їхніх громадян, які мали вплинути на політику своїх урядів. Як відзначає відомий дослідник публічної дипломатії Етан Гілбоа, кінцевою метою публічної дипломатії є прямий вплив на громадян інших країн, щоб вони в свою чергу впливали на свої уряди, і він підкреслює роль масмедіа як потужного знаряддя цього впливу. [11].

Перемога американської публічної дипломатії під час «холодної війни» на певний час призвела до зменшення активності у цій сфері. Однак нові глобальні виклики змусили американське керівництво повернутися до перевірених методів. Визнано, що розпускання Інформаційного агентства і передача його функцій Державному департаменту були помилковими рішеннями. Однак не всі раніше успішні стратегії виявилися ефективними у нових умовах.

Практика показує, що публічна дипломатія є ефективною, коли вона реалізується на кількох рівнях. Дослідники виокремлюють кілька рівнів публічної дипломатії: 1) медіа-дипломатія через масові медіа; 2) культурна дипломатія через культурні заходи; 3) освітня дипломатія, що передбачає надання освітніх можливостей; 4) інтернет-дипломатія, що працює через Інтернет та соціальні медіа; 5) дипломатія «над межами політики», яка залучає неурядові організації.

Після подій 11 вересня 2001 року, які різко змінили зовнішню політику США та її ставлення до Близького Сходу та мусульманського світу, американське керівництво вклало значні зусилля і кошти у потужну

медіа-дипломатію. Так, були створені телеканал «Аль-Хура» та радіостанція «Сава» з метою здобути підтримку для американської політики на Близькому Сході серед місцевого населення. Однак результати цих ініціатив виявилися розчаровуючими. Можливо, у цьому випадку медіа-дипломатія, подібно до періоду «холодної війни», могла б бути ефективною. Але американські масові медіа зіткнулися з сильною конкуренцією вже існуючих регіональних медіа, особливо з катарським каналом «Аль-Джазіра». Навіть не дивлячись на значні інвестиції та спроби американського тиску на уряд Катару для зміни редакційної політики каналу, ці заходи не принесли бажаних результатів [23, с. 87].

Освітні та культурні ініціативи та обміни вважаються більш перспективними та тривалими у своїй ефективності, іноді їх називають формою "м'якої дипломатії". Дослідники відзначають, що ця діяльність найкраще сприяє формуванню "агентів впливу" у зарубіжних країнах, тобто осіб, які отримали освіту у США. Це добре ілюструється на прикладі колишнього радянського високопосадовця О. Яковлева, який став радником Горбачова.

На слуханнях у Конгресі США під назвою "М'яка сила та стратегія безпеки США у світі після 11 вересня" у листопаді 2007 року колишній заступник держсекретаря США Річард Ермітейдж зазначив значення тривалих інвестицій в освітню дипломатію. Він привів приклад О. Яковлева, який приїхав навчатися в Колумбійський університет у найскладніший час "холодної війни". Під час навчання його професор ознайомив його з плюралізмом. Після повернення до Радянського Союзу О. Яковлев пропагував ідею плюралізму та став радником. Ермітейдж заключив, що ця інвестиція потребувала часу, але відобразилася на результаті [12, с. 98].

Відновлення освітніх можливостей для молоді в країнах, важливих для США, знову визнається як важливий фактор формування позитивного ставлення до Америки. Наприклад, американське посольство у Саудівській Аравії активізувало свою діяльність для заохочення молодих саудитів навчатися у США. Генеральний консул влаштовує спеціальні прийоми із поїданням

барбекю для преси та запрошує всіх зацікавлених відвідати ресурсний центр у консульстві.

В сучасних умовах особиста активність дипломатів набуває особливого значення, оскільки вони мають виявляти свої ораторські та дебатні навички під час публічних презентацій та дискусій. Деякі науковці навіть називають сучасного посла "PR-агентом" [14].

У спеціальній доповіді групи експертів, яка була підготовлена для Державного департаменту США ще у 2000 році, містився важливий настановний пункт: «Держдепартамент та посольства повинні розширити свої контакти: консультуватись і укладати угоди з неурядовими організаціями і науковою громадськістю. Потрібно заохочувати послів зав'язувати активний діалог із мас-медіа і громадськістю». Крім того, інструкціям для американських послів прямо поставлено в обов'язок «провокувати дискусії щодо найактуальніших питань у країні перебування» [15, с. 87].

Важливе спілкування з такими «моральними авторитетами» або «агентами впливу» дозволяє американській дипломатії передати свої погляди та ідеї глибше в суспільство та отримати підтримку для своїх ініціатив. Це часто виявляється більш ефективним, ніж просто комунікація з урядом чи прямий зв'язок з населенням. Важливою частиною цього спілкування є публічні виступи, де послів можна побачити, як відомих особистостей, що впливають на громадську думку, спілкуються з глядачами, а також із журналістами, які транслюють їхні позиції через масові медіа. Така стратегія сприяє формуванню позитивного ставлення до політики США серед широких верств населення в різних країнах і сприяє впливу на громадську думку [16, с. 55].

Так, формування цільової групи мас-медіа для співпраці є важливою складовою стратегії публічної дипломатії. Ця група складається з різних представників мас-медіа, які мають великий вплив на громадську думку і формування загальних уявлень про події та політику.

1. Головні редактори та редактори відділів. Вони відповідають за прийняття рішень щодо вмісту та спрямування редакційної політики. Їхні рішення визначають те, яка інформація буде оприлюднена та яким чином.

2. Продюсери. У випадку телебачення та радіо вони відповідають за створення програмного контенту. Вони розробляють програми, визначають формат та зміст передач, а також вибирають теми для обговорень.

3. Оглядачі та коментатори. Їхні матеріали і коментарі надають аналіз подій і політичної ситуації. Вони часто мають власні погляди та думки, які вони висловлюють у своїх матеріалах.

4. Репортери. Вони займаються збором інформації, проведенням інтерв'ю та написанням новинних матеріалів. Вони є ключовими фігурами у процесі трансляції інформації громадськості.

Ці представники мас-медіа мають великий вплив на формування громадської думки і становлять важливу мішень для стратегій публічної дипломатії. Робота з ними дозволяє ефективно та цілеспрямовано впливати на інформаційне оточення і формувати сприятливий образ країни або конкретних політичних заходів.

Ця ситуація виокремлює один із аспектів взаємодії між посольствами та незалежними ЗМІ, який може мати значний вплив на журналістську діяльність та редакційну політику. Фінансова підтримка може бути важливим джерелом фінансування для ЗМІ, особливо для тих, які перебувають у складних економічних умовах. Однак, одержання фінансової допомоги від посольства може створювати конфлікт інтересів або впливати на об'єктивність та незалежність ЗМІ. Редакційні рішення можуть вплинути або керувати очікуваннями або інтересами донора, що може призвести до зміни тону або напрямку публікацій. Такі ситуації підкреслюють важливість етичних норм і прозорості в медіа-середовищі. Журналісти повинні зберігати свою незалежність і здатність висловлювати критичні погляди незалежно від будь-яких впливів. Посольства та інші донори також повинні дотримуватися етичних стандартів у відносинах з ЗМІ та уникати будь-якого втручання у редакційну свободу та об'єктивність.

Дійсно, дипломатія через недержавні організації може бути дуже суперечливою та викликати значні дискусії щодо своєї легітимності та ефективності. З одного боку, такий підхід може сприяти розвитку цивільного

суспільства, обміну ідеями та співпраці між країнами. З іншого боку, існують обмеження та ризики, пов'язані з можливим впливом іноземних фінансових потоків на внутрішні справи країни, втручанням у політичні процеси та можливою відсутністю прозорості та відповідальності за використання цих коштів. Надзвичайно суперечливою є дипломатія «ноополітік», тобто дипломатія через недержавні організації зарубіжних країн. Чимало європейських країн мають законодавство, яке жорстко контролює і обмежує надходження іноземних коштів місцевим неурядовим організаціям. Подібний закон, прийнятий у росії, був визнаний відповідним демократичним нормам Радою Європи. У самих США від 1930-х років діє «Акт про іноземних агентів», за яким будь-яка організація, що отримує фінансування з-за кордону, має стояти на обліку в міністерстві юстиції і ретельно звітувати про використані кошти.

У 2005 році була опублікована книга Еви Голінгер під назвою "Код Чавеса: розкриваючи інтервенцію США в Венесуелі", в якій вона досліджує роль уряду США у подіях 2002 року. Після путчу, вчиненого вищим генералітетом та олігархами, президента Чавеса на один день усунули від влади. Держдепартамент США вже в лічені години після цього привітав новий режим, проте народний протест та віддані Чавесу армійські офіцери швидко повернули владу законно обраному президенту.

За допомогою Акта про свободу інформації Ева Голінгер звернулася до уряду з проханням надати розсекречені офіційні документи. Ці документи, розміром у 4000 сторінок, демонстрували, що уряд США фінансував і керував опозиційними політичними групами, які вчинили путч. Фінансування, загалом на суму 27 мільйонів доларів, здійснювалося через урядове Агентство з міжнародного розвитку (USAID) та приватний Фонд підтримки демократії (National Endowment for Democracy), які були пов'язані з колишніми працівниками ЦРУ. Коли прокуратура Венесуели розпочала розслідування іноземного втручання, президент "Фонду підтримки демократії" Карл Гершман з'явився з погрозами, щоб зупинити справу. Факсимільні копії розсекречених документів Центрального розвідувального управління підтвердили, що уряд

США мав детальний план організації путчу, енергетичної кризи та референдуму щодо недовіри президенту.

Останнім часом усе більше свідчень говорить про те, що керівництво російської федерації активно використовує прийоми публічної дипломатії, які вже давно були впроваджені у США. Хоча така діяльність ще не офіційно інституціоналізована шляхом створення окремого урядового органу або підрозділу у системі МЗС росії, проте росіяни, наслідуючи американський досвід, вже змогли освоїти такі практики. Особливу увагу росія приділяє впливовим рубрикам у західній пресі, таким як "Opinions & Editorials" (відгуки), оскільки вони розуміють, що важливо негайно реагувати на небажані публікації, надсилаючи спростування та заперечення під підписами послів, науковців та відомих особистостей. Російське керівництво також організовує зустрічі у формі "круглих столів" з провідними експертами країн Заходу для роз'яснення російської політики. Успішно діє англomовний телеканал "Russia Today", а з 2008 року і його арабомовна версія. Крім того, Москва відкрила філії свого "Інституту демократії і співробітництва" у Парижі і Нью-Йорку, щоб компенсувати закриття каналів фінансування від США та Заходу. Цей інститут відомий своєю діяльністю, яка включає конструктивну критику та вивчення політичного устрою США і Франції з метою рекомендацій щодо поліпшення. Багато оглядачів відзначають схожість російського інституту з відомою американською організацією "Фрідом Хауз".

Таким чином, кожна з цих країн використовує м'яку силу, щоб зміцнити свій міжнародний імідж, розширити культурний вплив і досягти стратегічних цілей без застосування військової сили. Крім того, важливо підкреслити культурний аспект "м'якої сили", зокрема проведення широкомасштабної освітньої політики стажувань, поширення національного кінематографічного досягнення, а також елементи кулінарних традицій та літературних напрямків. Отже, м'яка сила виступає важливим фактором та перспективою розвитку країн. Історія свідчить про багато успішних, але і ганебних моментів: державні керівники часто змінювали свої стратегічні плани у зовнішній політиці. Тому в сучасному світі, держави мають ретельно обдумати напрямки своєї діяльності.

М'яка сила сприятиме їхньому розвитку та отриманню підтримки від міжнародної спільноти, що є важливою перспективою для майбутнього і повинна бути врахована політичними лідерами.

ВИСНОВОК

М'яка сила — це здатність впливати на інших для досягнення бажаних результатів через привабливість, а не через примус чи підкуп. Культурна дипломатія являє собою процес, в якому держава і суспільство активно формують свій національний образ, імідж та стереотипи. Впровадження культурної дипломатії сприяє формуванню громадської думки в іншій країні, збільшує впізнаваність та симпатію до України. Цільовою аудиторією є офіційні представники іноземних держав та широка громадськість. Автор зазначає, що м'яка сила - це спосіб впливати на інші країни, а культурна дипломатія це інструмент державної політики для реалізації м'якої сили.

У роботі також узагальнено зарубіжний досвід організаційно-правового механізму реалізації державної політики культурної дипломатії. Кожна держава здійснює культурну дипломатію відповідно до своїх цілей. Для Японії це

залучення робочої сили, для Південної Кореї - комерційний успіх культурного продукту, для Німеччини - просування німецької мови за кордоном та реалізація спільних культурних проєктів для збільшення культурних здобутків і формування нових мереж співпраці. Автор проаналізував процес зміцнення м'якої сили України під час російсько-української війни 2014-2022 років. Перші кроки у формуванні культурної дипломатії були зроблені під час Революції Гідності як відповідь на розв'язану росією інформаційну війну. М'яка сила України стала особливо помітною під час повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 року.

Протягом 2021-2022 років Україна піднялася на 10 позицій у рейтингу м'якої сили від Brand Finance. Ці дослідження були проведені до початку повномасштабного вторгнення, і після нього прогнозується ще більше посилення позицій України завдяки зміцненню її м'якої сили. Крім того, було проаналізовано інструменти державного регулювання зовнішньої політики та уточнено функції державної політики культурної дипломатії. Серед суб'єктів культурної дипломатії виділяються: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, політичні партії, громадські організації, Міністерство закордонних справ України, закордонні дипломатичні установи України, Міністерство культури та інформаційної політики, Український Інститут, Український культурний фонд (УКФ), Український інститут національної пам'яті (УІНП), Державне агентство з розвитку туризму, Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти (Держмистецтво), Державне агентство України з питань кіно (Держкіно), Український інститут книги (УІК), інші державні служби та агентства, культурні інституції, недержавні установи та організації, а також об'єднання закордонних українців.

До об'єднань закордонних українців належать такі суб'єкти, як Світовий Конгрес Українців, організації українців за кордоном, Європейський конгрес українців, Світова федерація українських жіночих організацій, Світова федерація українських лемківських об'єднань, ПЛАСТ, а також лідери суспільної думки, зокрема українські митці, журналісти, викладачі, студенти,

науковці, політики та небайдужі громадяни. Автор уточнив функції культурної дипломатії: інформаційна, комунікаційна, освітня, пізнавальна, правозахисна та захисна (захист культурних цінностей України). Оскільки організаційно-правовий механізм передбачає взаємодію державних і недержавних акторів, автор запропонував сім ланцюжків взаємодії, що реалізують описані функції культурної дипломатії.

В умовах сучасних викликів особливої актуальності набуває проблема застосування м'якої сили як ефективного інструменту зовнішньої та внутрішньої політики держав. Питання розробки й використання національних моделей м'якої сили для впливу провідних країн світу, таких як КНР і США, на світову систему потребує більш глибокого розгляду. Це пов'язано з аспектами глобальної конкуренції, економічного успіху, інвестиційної привабливості держав, їхньої позиції на міжнародній арені, а також з якістю життя населення, національною ідеєю, ідеологією, менталітетом, культурою тощо.

На завершення варто звернути увагу на конкурентні переваги використання інструментів м'якої сили, що є невіддільною складовою зовнішньої політики держави. До цих інструментів належать інформаційно-комунікаційні та гуманітарні можливості громадянського суспільства. На нашу думку, м'яку силу слід розуміти не просто як концепцію чи набір ідей, які країна транслює назовні, а як систему інструментів і механізмів для досягнення зовнішньополітичних цілей. Найважливішими для України серед них є: активна взаємодія з представниками української діаспори та захист прав співвітчизників за кордоном; посилення ролі нашої країни в міжнародному гуманітарному просторі; зміцнення міжнародних позицій українських масмедіа; культуроцентричність політики м'якої сили.

У зовнішньополітичній діяльності України необхідно забезпечити донесення до світової громадськості об'єктивної інформації щодо позиції країни з основних міжнародних питань. Для цього уряд має надавати державну підтримку україномовним масмедіа та використовувати новітні інформаційно-комунікаційні технології.